

ВІДГУК

офіційного опонента,

доцента кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова,
кандидата економічних наук Можайкіної Наталії Василівни
на дисертаційну роботу

Мурашової Анни Олегівни «Вплив глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини», поданої до спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дослідження

Дисертаційне дослідження за темою «Вплив глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини» є актуальним з декількох причин. По-перше, життєдіяльність суб'єктів національної економіки – домашніх господарств, фірм, держав – змінюється під впливом глобалізації. Аналіз показує, що в умовах глобалізації відбуваються структурні зміни потреб, що впливають на відтворення людського потенціалу та потребують вивчення та теоретичного відображення в економічній науці.

По-друге, особливості динаміки формування потреб особистості в умовах глобалізації пов'язані з її суперечливим (амбівалентним) характером, що має подвійну природу. Глобалізація, згідно зі своїм характером, являється і суб'єктивним, і об'єктивним процесом, що потребує від дослідників ретельного вивчення усіх факторів, що формують і розвивають економічні потреби. По-третє, в умовах глобалізації відбувається розширення особистісного простору особливо внаслідок технізації життєвого світу і розвитку засобів масової комунікації. Це приводить до активної генерації нових світоглядних орієнтирів піднесення потреб, які можна позначити як «глобально-постіндустріальні», що потребує ретельного вивчення їх змісту, ролі та засобів задіяння задля ефективного розвитку економіки та якості життя населення.

З огляду на вищевикладене актуальність дисертаційного дослідження на тему «Вплив глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини» не викликає сумніву як з погляду на недостатню розробленість проблеми у науковому контексті так і з практичної потреби регулювання сучасного споживання в контексті забезпечення якості життя та зростання людського капіталу країни.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами

Актуальність та достовірність результатів дисертації Мурашової Анни Олегівни підтверджується тим, що її робота виконана відповідно до планових тем науково-дослідних робіт кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: «Взаємодія фінансового і реального сектора економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0110U000588), в якій особисто дисертантом обґрунтовані механізми формування структури потреб під впливом взаємодії реального та віртуального секторів економіки; кафедри маркетингу та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності «Стратегія інноваційного розвитку національної економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0118U002053), в якій особисто автором розроблено методологічні засади дослідження формування оптимальної структури соціально-економічних потреб людини, виокремлено основні напрями регулювання розумного соціально відповідального споживання.

Зміст роботи дає підстави стверджувати, що мета дисертації пов'язує її з пріоритетними напрямами розвитку наукових досліджень щодо особливостей впливу глобалізації на стан, структуру та тенденції системи соціально-економічних потреб людини.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Достовірність та обґрунтованість теоретико-методологічних положень, методичних та прикладних розробок, висновків і пропозицій, представлених у дисертаційній роботі Мурашової Анни Олегівни, підтверджується коректністю постановки наукових і практичних завдань, комплексністю використання методології наукового дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, зроблені автором, є у достатній мірі обґрунтованими, достовірними, що підтверджується чисельними посиланнями на наукові доробки зарубіжних та вітчизняних вчених, широким спектром загальнонаукових і специфічних методів дослідження, методологічних і методичних підходів до теоретичного аналізу, пізнання сутності та механізму дії економічних законів, вимірювання економічних результатів. Інформаційну базу дисертації складають наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених: монографії, публікації в періодичних виданнях, матеріали конференцій тощо; міжнародне і національне законодавство у сфері споживання; офіційна статистика

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державного комітету статистики України, Національного банку України, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, ООН, міжнародних неурядових організацій.

Основні пропозиції та висновки, що наведені в роботі, мають наукове і практичне значення. Як результат особистого дослідження і практичного осмислення чисельних наукових джерел, вони відрізняються обґрунтованістю і достовірністю наукових положень, висновків та рекомендацій, підтверджується висвітленням у відкритих публікаціях, доповідях і тезах науково-практичних конференцій.

Логічною та науково обґрунтованою є трактовка об'єкту та предмету дослідження, які визначають мету дисертаційної роботи, її конкретні завдання, структуру та логіку розгляду матеріалу.

Дисертант чітко висвітлив здобутки світової та вітчизняної економічної думки щодо соціально-економічних потреб людини (с. 26-43, с. 133-140), дослідив протиріччя, структурні зміни та тенденції структури потреб людини (с. 65-79), зміни концепцій та методологічні засади дослідження трансформації структури потреб (с. 26-40). В дослідженні автором ретельно проаналізовано різновекторний вплив глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини (с. 85-94), особливу увагу приділив стандартизації та індивідуалізації потреб (с. 100-114), інформаційним потребам в глобальному техногенному просторі (с. 115-125), потребі в праці (с. 126-139). В дисертаційній роботі на цій основі було запропоновано оптимізувати структуру соціально-економічних потреб людини за рахунок соціалізації (с. 144-163) та гуманізації (с. 164-181).

Дисертантка в процесі проведення наукового дослідження критично опрацювала значний масив наукових та інформаційно-аналітичних праць (275 літературних джерел), присвячених проблемам споживання, формування та розвитку соціально-економічних потреб людини. В роботі використані інформаційні джерела вітчизняних науково-дослідних інститутів, матеріали монографічних та періодичних наукових видань, статистичні звіти місцевих органів влади, Державної служби статистики України, Достатній рівень обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується їх апробацією на 8 науково-практичних конференціях різного рівня.

Оцінюючи основні положення та висновки дисертаційного дослідження, необхідно підкреслити їх теоретичну обґрунтованість, комплексність, орієнтацію автора на чітке формування власної наукової позиції. Наукова

новизна дисертації відповідає меті та поставленим задачам дослідження.

Наукова новизна, отримана в дисертаційній роботі

Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації сформовані здобувачем характеризуються науковою новизною та відображають особистий внесок дисертанта. Наукова новизна дослідження полягає в визначенні змісту перетворених форм потреб, які на відміну від природних (вільних), внаслідок певних соціальних механізмів призводять до руйнування або деформації процесів біологічного, соціального та духовного відтворення людини.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи, які становлять наукову новизну, є такі:

1) удосконалення здобувачем методології наукового пізнання окресленої проблематиці за рахунок узгодження теоретичних узагальнень відтворювального та поведінкового підходів; використання принципів міждисциплінарних зв'язків; досліджень глобального контексту розгортання інституційної обумовленості й суб'єктності споживання;

2) в науковому дослідженні на основі узагальнення дисертантка надає розгорнуту класифікацію потреб людини за рахунок використання наступних класифікаційних ознак: вплив на людський розвиток (вільні та перетворені); ступень релевантності (домінантні, ті, що актуалізуються, ті, що втрачають актуальність); часовий лаг між виникненням та можливістю задоволення потреб (спонтанні, відкладені, ті, що задовольняються поступово);

3) наукову та практичну цінність представляє матеріал щодо розкриття суперечності трансформації структури потреб у глобальному просторі: між стандартизацією й індивідуалізацією потреб і особистого споживання; між зростаючими глобальними можливостями задоволення потреб і національними ресурсними обмеженнями; між актуалізацією соціальної відповідальності і безвідповідальністю суб'єктів господарювання; між інтелектуальними можливостями сучасного суспільства, збройного новітніми інформаційними технологіями, і зростанням інформаційного відчуження;

4) на основі комплексного підходу авторкою обґрунтовано основні тенденції впливу глобалізації на структурні зміни потреб людини, серед яких виділено та охарактеризовано як позитивні, так і негативні. До позитивних автором віднесено: формування соціально виважених стандартів споживання, актуалізація соціально відповідального споживання, етична експертиза потреб, соціалізація, гуманізація, екологізація, інтелектуалізація та ціннісне ранжування потреб. Серед негативних тенденцій в дисертаційній роботі

окреслено: зростання питомої ваги перетворених потреб за рахунок їх віртуалізації, поширення феномену споживацтва, вибудовування структури потреб на вартісних, а не ціннісних основах.

Наведені наукові результати у повному обсязі відповідають визначеній меті, предмету і об'єкту дослідження.

Практичне значення отриманих результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних засад концептуального обґрунтування впливу глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини, у пошуку механізмів ціннісного регулювання системи потреб та споживання задля оптимізації структури соціально-економічних потреб людини.

Практична значущість роботи полягає у розробці рекомендацій стосовно розумного споживання, гуманізації соціально-економічних потреб. Пропозиції автора спрямовані на розробку і вдосконалення механізму оптимізації структури потреб як важливої складової зростання якості життя населення.

Матеріали дисертаційного дослідження, що стосуються забезпечення оптимізації структури соціально-економічних потреб, соціального розвитку, якості споживання товарів та послуг населення Харкова шляхом забезпечення економічного зростання у господарському комплексі міста, стимулювання підприємницької ініціативи, використані Департаментом адміністративних послуг та споживчого ринку Харківської міської ради Харківської області при підготовці Програми підтримки розвитку підприємництва у м. Харкові на 2018-2022 роки (довідка № 29710/504-18 від 22.02.2018 р.).

Результати дослідження впливу глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини використовуються викладачами кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в освітньому процесі при викладанні навчальних дисциплін «Економічна теорія», «Соціальна економіка», «Політика доходів населення» (довідка № 6202 від 26.02.2018 р.).

Оцінка повноти викладення дослідження в опублікованих роботах

Основні положення та результати дисертаційної роботи достатньо повно відображені в опублікованих автором 14 наукових працях із загальним обсягом, що належить власно автору – 5,43 друк. арк., з них 6 статей у

наукових фахових виданнях України, 5 з яких входять до міжнародних наукометричних баз даних, 8 – у інших виданнях.

За змістом, обсягом та кількістю публікації відповідають вимогам щодо відображення результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук в друкованих виданнях. Зміст автореферату повністю відображає основні положення дисертації, її структуру, результати наукової новизни та одержані висновки дослідження.

Основні теоретичні та практичні положення дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та наукових заходах.

Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертація Мурашової Анни Олегівни складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 213 сторінок тексту. Робота містить 11 таблиць, 7 рисунків та 11 додатків на 16 сторінках. Список використаних джерел налічує 275 найменувань.

Робота за обсягом та оформленням відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій економічного профілю. Логіка дисертаційного дослідження підпорядкована окресленим меті та завданням, визначає структуру роботи. Оформлення дисертації та автореферату Мурашової Анни Олегівни відповідає чинним вимогам, наукові положення викладено коректно, логічно, висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах проведеного власно дисертанткою дослідження проблеми. Текст викладено чітко, грамотно, науковою мовою.

Автореферат повною мірою відображає зміст дисертації, структуру, головні здобутки та положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

В цілому позитивно оцінюючи досягнення наукового дослідження Мурашової Анни Олегівни, змістовність вкладу результатів наукового пошуку, обґрунтованість та достовірність висновків, необхідно зазначити, що у дисертаційній роботі мають місце окремі дискусійні положення, в основному пов'язані з складністю й широтою дослідження:

1) авторка справедливо та своєчасно звертає увагу на зростання суспільних потреб, серед яких особливу актуальність набувають коеволюційність, інклюзивність, справедливість (с. 73-77). Було б доцільним,

на нашу думку, по-перше, відобразити як само впливає глобалізація на суспільні потреби, а по-друге, не зрозуміло, чи враховує авторка ці потреби в механізмі оптимізації структури соціально-економічних потреб людини.

2) в дисертаційній роботі авторка значну увагу приділяє розгляду структурних змін таких потреб як інформаційні (с. 115-125) та потреби в праці (с. 126-139), що набирають особливого динамізму під впливом глобалізації. Однак, на нашу думку, доречним було б додати до цього аналізу духовні потреби, що об'єктивно можна віднести до таких, що зазнають суттєвих структурних змін під впливом глобальних трансформацій. Хоча слід відзначити, що частково автор розглядає цю проблематику, характеризуючи сучасне суспільство споживання, однак вважаю, що така актуальна проблема потребує більш детального аналізу;

3) в роботі автор неодноразово стверджує актуальність такого аспекту дослідження структурних змін соціально-економічних потреб людини як їх соціально-економічні наслідки (с. 110-122). Суттєву увагу здобувач приділяє характеристиці негативних наслідків деструктуризації потреб людини. Вважаємо за необхідне доповнити такий аналіз позитивним – виокремленням соціально значущих ефектів та наслідків, що за думкою автора наукового дослідження притаманні оптимізованій структурі соціально-економічних потреб людини;

4) суттєвим здобутком автора є ретельний аналіз структурних змін соціально-економічних потреб, що відбуваються під впливом глобалізації. Як справедливо відмічає автор, процес глобалізації має не тільки об'єктивну основу, але й суб'єктивну, тому вважаємо доречним додатково розгортання цього твердження за рахунок виділення таких змін, що відбуваються під впливом об'єктивних факторів глобалізації та мають довгостроковий тренд, та таких, що відбуваються під впливом суб'єктивних факторів, та носять більш мінливий характер та багато в чому базуються на принципі суб'єктності споживання.

Проте, зазначені зауваження носять суто рекомендаційний характер і окреслюють простір для подальших наукових досліджень автора, вони не зменшують загальну наукову та практичну цінність проведеного дослідження.

Загальний висновок до дисертаційної роботи

Аналіз змісту дисертації, автореферату та опублікованих наукових праць Мурашової Анни Олегівни дає підстави для висновку, що визначені здобувачем мета та завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані та вирішені на достатньо високому теоретико-методологічному рівні.

Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу та публікації віддзеркалюють наявність теоретичних аналітичних та практичних розробок, що є предметом захисту кандидатської дисертації зі спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Висловлені зауваження не змінюють високої оцінки дисертаційної роботи, що є самостійним, цілісним та завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують актуальне наукове завдання – розробку методологічного підґрунтя та практичних рекомендацій щодо виявлення змісту та основних напрямів впливу глобалізації на якісні та кількісні зміни структури людських потреб та вироблення пропозицій стосовно розумного регулювання потреб на ціннісно-раціональній основі. Опубліковані у фахових виданнях праці висвітлюють основні положення дисертації. Роботу оформлено відповідно до встановлених вимог.

На підставі проведеного аналізу вважаю, що дисертаційна робота «Вплив глобалізації на структуру соціально-економічних потреб людини» відповідає вимогам МОН України та пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 565 від 19 серпня 2015 року, а її автор – Мурашова Анна Олегівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова,
кандидат економічних наук, доцент

 Н. В. Можайкіна

Підпис	
Засвідчую:	
відд. кадрів	
"	"
"	"

20

